

Łukasz Buczek*

Brak możliwości przewidzenia następstwa czynu zabronionego kwalifikowanego przez to następstwo jako przyczynę do rozważań nad tym, co bezprawne**

Niniejsze opracowanie jest pokłosiem V Karnistycznych Spotkań Naukowych odbywających się na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Szczecińskiego w 2018 r., a poświęconych tematyce okoliczności wyłączających przestępność czynu w ujęciu interdyscyplinarnym. Inspiracją do jego stworzenia były słowa P. Kardasa, zawarte w wydanym po IV edycji teże konferencji numerze czasopisma „Acta Iuris Stetinensis”. Autor ten, odnosząc się do jednego z poglądów Ł. Pohla, wskazał, że:

„Wkomponowanie elementów subiektywnych do charakterystyki bezprawności zachowania, umieszczenie ich na poziomie rekonstruowanego z odpowiednich źródeł wzorca normatywnego sprawia, iż zakres zachowań zakazanych lub nakazanych pokrywa się z zakresem zachowań zabronionych pod groźbą kary. Konsekwencją tego podejścia jest wtłoczenie do treści normy sankcjonowanej (jej zakresu zastosowania lub zakresu normowania) wszystkich elementów przesądających o realizacji znamion typu czynu zabronionego, zarówno przedmiotowych, jak i podmiotowych. (...) Podejście (...) (Ł. Pohla – dop. Ł.B.) opiera się na zasadniczo odmiennym modelu rekonstrukcji z przepisów prawa karnego norm: sankcjonowanej i sankcjonującej, odmiennym sposobie określania ich zawartości treściowej, inaczej określanych funkcjach, a także swoistym podejściu do wewnętrznej struktury przestępstwa, w szczególności zaś odwróconym uporządkowaniu elementów karalności i bezprawności, w którym karalność poprzedza bezprawność. Ujęcie to bywa krytykowane ze względu na sposób określania zawartości treściowej normy sankcjonowanej, prowadzący do rekonstrukcji szeregu norm służących do ochrony tego samego dobra, różniących się

* Mgr Łukasz Buczek jest asystentem w Katedrze Prawa Karnego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Szczecińskiego oraz aplikantem prokuratorskim w Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury w Krakowie, Polska, ORCID 0000-0002-7902-7526, e-mail: lukasz.buczek@yahoo.com

** Data zgłoszenia tekstu przez autora: 17.06.2019 r.; data przyjęcia tekstu przez redakcję do publikacji: 19.08.2019 r.

jedynie elementami subiektywnymi. Stwarza także problemy w przypadku rekonstrukcji norm sankcjonowanych z przepisów typizujących przestępstwa o tzw. mieszanej stronie podmiotowej. Wywołuje wątpliwości co do sposobu realizacji przez normę sankcjonowaną funkcji regulatywnej¹”.

Szczególnie interesujące z punktu widzenia możliwości zajęcia się daną tematyką na konferencji naukowej, a w konsekwencji i w niniejszym artykule pokonferencyjnym, stały się dostrzegane przez P. Kardasa problemy związane z rekonstrukcją norm sankcjonowanych z przepisów typizujących przestępstwa o tzw. mieszanej stronie podmiotowej w przypadku uznawania strony podmiotowej przestępstwa za jeden z elementów syntaktycznych struktury normy sankcjonowanej², z jednoczesnym rozróżnianiem w wielopiętrowej strukturze przestępstwa wartościowania w postaci uznawania danego zachowania się człowieka za czyn zabroniony pod groźbą kary od wartościowania w postaci uznawania zachowania się człowieka za czyn bezprawny. Choć tak zakreślony przedmiot opracowania na pierwszy rzut oka może razić zbyt formalnym podejściem do prawa karnego, to zajęcie się nim jawi się jako potrzebne, a to z wyraźnej potrzeby uzyskania kompleksowego ujęcia struktury normy sankcjonowanej w prawie karnym³, a zatem ustalenia jakiego typu zachowania są przez prawo zabronione, a jakie są prawnokarnie irrelevantne. Prowadzenie tego rodzaju analiz jest w konsekwencji konieczne z punktu widzenia możliwości praktycznego uznania, że dane zachowanie się człowieka jest czynem bezprawnym. Skoro bowiem wielopiętrowa struktura przestępstwa ma ściśle określony układ i każdy z jej elementów ma ściśle określone miejsce, a żeby móc uznać, że dane zachowanie się człowieka jest bezprawne, trzeba najpierw ustalić, iż jest ono czynem zabronionym pod groźbą kary, to dopiero po odpoznananiu pełnej treści zawartych w przepisach prawa karnego norm sankcjonowanych można przystępować do rozważań nad tym, co w polskim systemie prawa karnego jest bezprawne.

O tzw. mieszanej stronie podmiotowej (zwanej też złożoną stroną podmiotową, kombinowaną stroną podmiotową, a dawniej⁴ także winą mieszaną czy określeniem

¹ P. Kardas, *Subiektywne komponenty czynu a bezprawność i okoliczności ją wyłączające. Kilka uwag o przyjmowanych w piśmiennictwie karnistycznym płaszczyznach i metodach analizy subiektywnych elementów bezprawności*, „Acta Iuris Stetinensis” 2018/1, s. 35.

² Poglądu, którego sam jestem zwolennikiem – zob. Ł. Buczek, *O chociażby nieumyślnym naruszeniu zasad bezpieczeństwa w ruchu z art. 177 § 1 k.k. w aspekcie struktur wypowiedzi dyrektywalnych prawa karnego*, „Acta Iuris Stetinensis” 2018/1, s. 300 i n.

³ Choć bowiem Ł. Pohl przedstawił w zakresie struktury normy sankcjonowanej w prawie karnym opracowanie monograficzne, to nie byłam w nim (jak i w innych pozycjach jego autorstwa) w stanie odszukać się jednoznacznego stanowiska co do zarysowanego przez P. Kardasa problemu związanego z tzw. mieszaną stroną podmiotową, a w konsekwencji jednoznacznego zajęcia stanowiska co do usytuowania jej w strukturach par norm sprzężonych oraz jej wpływu na liczbę możliwych do wyinterpretowania z systemu prawnego norm. Ł. Pohl jedynie (a przy tym i aż) zajął stanowisko takie, że znamiona podmiotowe należy lokować w strukturze normy sankcjonowanej w zakresie jej normowania – zob. Ł. Pohl, *Struktura normy sankcjonowanej w prawie karnym. Zagadnienia ogólne*, Poznań 2007, s. 110–134 – do których zdaje się zaliczać tzw. mieszaną stronę podmiotową (przez siebie określaną mianem tzw. złożonej strony podmiotowej), zob. Ł. Pohl, *Prawo karne. Wykład części ogólnej*, Warszawa 2015, s. 133–147; por. Ł. Pohl, *Prawo karne. Wykład części ogólnej*, Warszawa 2019, s. 178–180. Zob. także kluczowe z punktu widzenia poglądów wskazanego autora na usytuowanie znamion strony podmiotowej w strukturze normy sankcjonowanej rozważania – Ł. Pohl, *Norma sankcjonowana w prawie karnym jako przykład normy prawnej niebędącej normą postępowania*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2006/1, s. 55 i n.

⁴ Dawniej, bowiem współczesnie prawie większość karnistów różnicuje aspekt zawinięcia od strony podmiotowej przestępstwa – zob. M. Kowalewska-Łukuć, *Strona podmiotowa a wina – wzajemne relacje*, „Acta Iuris Stetinensis” 2018/1, s. 183 i n.

culpa dolo exorta) w doktrynie prawa karnego mówi się na gruncie art. 9 § 3 Kodeksu karnego⁵, w świetle którego „Sprawca ponosi surowszą odpowiedzialność, którą ustawa uzależnia od określonego następstwa czynu zabronionego, jeżeli następstwo to przewidywał albo mógł przewidzieć”. W celu oczyszczenia przedpola dalszych rozważań, choć nie wdając się w polemikę z wyrażonymi na tym tle w doktrynie poglądami⁶, należy wskazać, że w niniejszym opracowaniu wpisuje się pod zamieszczoną w przywołanym przepisie prawnym regulacje dwojakiego rodzaju czynu zabronionego:

- 1) czyny zabronione typu umyślno-nieumyślnego;
- 2) czyny zabronione typu nieumyślno-nieumyślnego.

Przydatnym zabiegiem z punktu widzenia zarówno precyzji, jak i czytelności prowadzonych rozważań wydaje się prowadzenie ich na gruncie przykładowo obranych typów czynów zabronionych kwalifikowanych przez nieumyślne następstwa. To, co zostanie ustalone na gruncie obranych przykładów będzie mieć postać możliwą do odpowiedniego odniesienia przy celowo pominiętych innych takiej specyfiki normatywnej typach czynów zabronionych.

I tak przykładem umyślno-nieumyślnego czynu zabronionego jest zawarty w art. 163 § 3 k.k. w zw. z art. 163 § 1 pkt 1 k.k. typ czynu polegającego na umyślnym spowodowaniu zdarzenia, które zagraża życiu wielu osób mającego postać pożaru, którego objętym nieumyślnością następstwem jest śmierć człowieka. Przykładem zaś nieumyślno-nieumyślnego czynu zabronionego jest zawarty w art. 163 § 4 k.k. w zw. z art. 163 § 2 k.k. w zw. z art. 163 § 1 pkt 1 k.k. typ polegający na nieumyślnym spowodowaniu zdarzenia, które zagraża życiu wielu osób mającego postać pożaru, którego objętym nieumyślnością następstwem jest śmierć człowieka. W obu zakreślonych typach czynów zabronionych objęte nieumyślnością następstwo, odpowiednio objętego umyślnością albo nieumyślnością zachowania, jest znamieniem kwalifikującym typ podstawowy (odpowiednio: zawarty w art. 163 § 1 pkt 1 k.k. oraz zawarty w art. 163 § 2 k.k. w zw. z art. 163 § 1 pkt 1 k.k.), przesądzającym o wyższym, *in abstracto* pojmowanym, stopniu społecznej szkodliwości czynu⁷. Następstwo tak rozumiane ma być przez sprawcę przewidywane albo chociaż możliwe do przewidzenia, a zatem możliwa jest do pomyślenia sytuacja, w której wystąpi prawnokarnie istotne, gdyż zawarte w przepisie typizującym umyślno-nieumyślny czyn zabroniony, albo nieumyślno-nieumyślny czyn zabroniony, lecz następstwo

⁵ Ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2018 r. poz. 1600 ze zm.) – dalej k.k.

⁶ Zob. reprezentatywne poglądy na omawiany konstrukt: A. Rejman, *Zasady odpowiedzialności karnej. Art. 8–31 K.K. Komentarz*, Warszawa 2009, tezy 141–145 do art. 9 k.k.; J. Giezek, *Komentarz do art. 9 k.k. [w:] Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, red. J. Giezek, Warszawa 2012, tezy 41–44; J. Lachowski, *Komentarz do art. 9 k.k. [w:] Kodeks karny. Komentarz*, red. V. Konarska-Wrżosek, Warszawa 2016, tezy 17–21; T. Bojarski, *Komentarz do art. 9 k.k. [w:] Kodeks karny. Komentarz*, red. T. Bojarski, Warszawa 2016, teza 4; T. Przesławski, *Komentarz do art. 9 k.k. [w:] Kodeks karny. Komentarz*, red. R.A. Stefański, Warszawa 2015, s. 161–163; A. Zoll, *Komentarz do art. 9 k.k. [w:] Kodeks karny. Część ogólna, t. I, część I, Komentarz do art. 1–52*, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2016, tezy 44–53; M. Królikowski, *Komentarz do art. 9 k.k. [w:] Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz do artykułów 1–116*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Warszawa 2017, tezy 68–73; A. Grześkowiak, *Komentarz do art. 9 k.k. [w:] Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, Warszawa 2018, tezy 57–62; M. Budyn-Kulik, *Komentarz do art. 9 k.k. [w:] Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, red. M. Mozgawa, Warszawa 2018, tezy 20–22.

⁷ O kwalifikowanych typach czynów zabronionych w ogólności zob. T. Bojarski, *Kwalifikowane i uprzywilejowane typy przestępstw w nowym kodeksie karnym [w:] U progu nowych kodyfikacji karnych. Księga pamiątkowa ofiarowana Leonowi Tyszkiewiczowi*, red. O. Górniok, Katowice 1999, s. 29 i n.

to okaże się niemożliwe do przewidzenia. Tak zakreślony przypadek jawi się jako jeden z najtrudniejszych do dokonania subsumpcji ocenianego zachowania się człowieka pod wyinterpretowane z tekstu ustawy normy sankcjonowane. Nie wydaje się bowiem jednoznaczne, zwłaszcza na tym etapie rozważań, jak należałoby scharakteryzować wskazane zachowanie się, które wszak *prima facie* zdaje się realizować pełnię znamion typu podstawowego czynu zabronionego, a przy tym jest przyczyną istotnego z punktu widzenia typu kwalifikowanego następstwa, acz następstwa, którego nie można było przewidzieć⁸.

Ku rozwikłaniu rodzących się na gruncie poruszanej tematyki trudności przypomnieć należy, że w ujęciu Ł. Pohla norma sankcjonowana leżąca u podstaw typu formalnego przestępstwa z działania jest normą zakazującą umyślnego/nieumyślnego wykonania określonego działania⁹. W przypadku zaś normy sankcjonowanej leżącej u podstaw typu materialnego przestępstwa z działania jest ona normą zakazującą umyślnego/nieumyślnego wywołania określonego skutku¹⁰. Norma sankcjonowana zarysowana w taki sposób składa się zatem z pięciu elementów syntaktycznych: adresata, okoliczności, funktora deontycznego zakazu, strony podmiotowej oraz zabronionego zachowania się człowieka. Co przy tym istotne, umyślność jest w zaprezentowanym schemacie rozumiana jako albo zamiar bezpośredni, albo zamiar ewentualny (zgodnie zatem z treścią art. 9 § 1 k.k.), a z kolei nieumyślność jest pojmowana jako albo świadoma nieumyślność, albo nieświadoma nieumyślność (w tym przypadku zaś według treści art. 9 § 2 k.k.). Co zaś zauważył przytoczony już na wstępie niniejszego opracowania P. Kardas, wtłoczenie tak rozumianej umyślności oraz nieumyślności w strukturę normy sankcjonowanej wiedzie do możliwości wyinterpretowania norm sankcjonowanych, różniących się względem siebie jedynie postacią strony podmiotowej. Słowem, za różne od siebie należałoby uznać cztery normy sankcjonowane, w których jedynym elementem różnicującym byłaby strona podmiotowa (pierwsza z nich byłaby znamiennej zamiarem bezpośrednim, druga zamiarem ewentualnym, trzecia świadomą nieumyślnością, a czwarta zaś nieświadomą nieumyślnością), przy jednoczesnej tożsamości adresatów, okoliczności i opisu zabronionego przez prawo zachowania¹¹. Jeśli zaś wskazane stanowisko połączymy z właściwym m.in. Ł. Pohlówi pojmowaniem tzw. przestępstwa wieloodmianowego (gdzie uznaje się przepis prawny leżący u podstaw takiego przestępstwa za przepis zrębowy, a przy tym pluralny, w którym ustawodawca wysłowił dzięki technice kondensacji norm prawnych¹² co najmniej kilka norm sankcjonowanych,

⁸ Można byłoby rzec, że wskazany przypadek podpada pod miano tzw. przypadku trudnego w prawie – zob. J. Zajadło, *Czy istnieją i czym są hard cases?* [w:] *Filozofia prawa w pytaniach i odpowiedziach*, red. J. Zajadło, K. Zeidler, Warszawa 2008, s. 379 i n. oraz J. Stelmach, *Trudny przypadek w prawie* [w:] *W poszukiwaniu dobra wspólnego. Księga jubileuszowa profesora Macieja Zielińskiego*, red. A. Choduń, S. Czepita, Szczecin 2010, s. 141–150, acz z uwagą na to, że nie tylko przypadki wyjątkowo trudne w prawie podlegają interpretacji, bowiem *omnia sunt interpretanda* – zob. M. Zieliński, *Wykładnia prawa. Zasady – reguły – wskazówki*, Warszawa 2017, *passim*.

⁹ W przypadku przestępstw formalnych z zaniechania, które w dalszej części wywodów zostaną pozostawione na marginesie z uwagi na wybrane na wstępie typy czynów zabronionych, norma ta zakazuje umyślnego/nieumyślnego zaniechania określonego czynu – zob. Pohl, *Struktura...*, s. 263.

¹⁰ W przypadku zaś przestępstw materialnych z zaniechania norma ta zakazuje umyślnego/nieumyślnego zaniechania zapobiegnięcia określonemu skutkowi – zob. Pohl, *Struktura...*, s. 263.

¹¹ Zob. też Ł. Pohl, *Zabójstwo w związku z rozbojem* [w:] *Zabójstwa kwalifikowane w Kodeksie karnym z 1997 r. – naukowa i sądowa wykładnia znamion kwalifikujących*, Ł. Pohl i in., Warszawa 2017, s. 6.

¹² O przepisie zrębowym oraz o technice kondensacji norm prawnych zob. Zieliński, *Wykładnia...*, s. 101 i n. oraz 123 i n.

różniących się alternatywnie określonymi w tym przepisie znamiona)¹³, to system prawny jawi się jako bogaty w liczbę niewiele się od siebie różniących norm sankcjonowanych. Wstęp niniejszego opracowania – w którym uznałem, że w 163 § 1 pkt 1 k.k. został zawarty typ podstawowy przestępstwa polegającego na umyślnym (teraz powiedzieć wypada: albo z zamiarem bezpośrednim, albo z zamiarem ewentualnym) spowodowaniu zdarzenia, które zagraża życiu wielu osób mającego postać pożaru, a iż w art. 163 § 2 k.k. w zw. z art. 163 § 1 pkt 1 k.k. został zawarty typ podstawowy przestępstwa polegającego na nieumyślnym (tu z kolei należy sprecyzować: albo ze świadomą nieumyślnością, albo z nieświadomą nieumyślnością) spowodowaniu zdarzenia, które zagraża życiu wielu osób mającego postać pożaru – zdradza że bliskie jest mi pojmowanie tzw. przestępstwa wieloodmianowego reprezentowanego przez Ł. Pohla.

Wydaje się, że jest możliwe dwojakiego rodzaju podejście do tzw. mieszanej strony podmiotowej – usytuowanie jej albo w ramach struktury normy sankcjonowanej, albo w strukturze normy sankcjonującej¹⁴.

W pierwszym z tych przypadków to na etapie dokonywania interpretacji tekstu prawnego należałoby uznać, że z uwagi na wpływ normatywny art. 9 § 3 k.k. na system prawny przepisy, w których wysłowiono *prima facie* normę sankcjonowaną leżącą u podstaw przestępstwa kwalifikowanego przez nieumyślne następstwo, zawarto już przez samo to w istocie dwie takie normy – różniące się względem siebie tym, czy sprawca przewidywał możliwość spowodowania określonego następstwa czy też mógł ją przewidzieć. Gdyby zaś w toku dokonywania subsumpcji zabronionego przez prawo zachowania ustalono, że sprawca nie miał możliwości przewidzenia następstwa danego czynu zabronionego, należałoby stwierdzić brak możliwości przypisania mu popełnienia tak rozumianego typu kwalifikowanego i z tego też względu niecelowe byłoby rozprawianie nad przydaniem mu w tej postaci przymiotu bezprawności – aczkolwiek, o czym dalej, nie prowadziłyby to do uznania jego zachowania za prawnokarnie irrelewantne. Negatywnym efektem przyjęcia takiego stanowiska byłoby zaś kolejne wzbogacenie liczbowe systemu prawnego o zawarcie w nim możliwych do wyinterpretowania norm sankcjonowanych, różniących się względem siebie li tylko stosunkiem intelektualno-psychicznym sprawcy do spowodowanego następstwa.

W ramach drugiego z możliwych do dostrzeżenia stanowisk to, czy sprawca przewidywał albo mógł przewidzieć następstwo, które jest znamieniem kwalifikowanego typu

¹³ Zob. Ł. Pohl, *Struktura normatywna przepisu o tzw. przestępstwie wieloodmianowym (zagadnienie jedności i wielości przestępstw*, „Państwo i Prawo” 2006/10, s. 74 i n. Według odmiennego stanowiska w polskim systemie prawa karnego są takie typy czynów zabronionych, w których opisie są zawarte alternatywnie określone znamiona tylko i wyłącznie jednego typu czynu zabronionego, leżącego u podstaw tzw. przestępstwa wieloodmianowego – niezależnie od liczby wypełnionych przez sprawcę jego zachowaniem tak wskazanych alternatyw dochodzi do realizacji jednego typu czynu zabronionego, a sam konstrukt tzw. przestępstwa wieloodmianowego jest konstruktem właściwym pozornemu zbiegowi przestępstw – zob. K. Buchała, *Prawo karne materialne*, Warszawa 1980, s. 464; P. Kardas, *Przestępstwo ciągle w prawie karnym materialnym. Analiza konstrukcji modelowych na tle pojęcia czynu, zbiegu przepisów i zbiegu przestępstw*, Kraków 1999, s. 122–123; W. Wróbel, A. Zoll, *Polskie prawo karne. Część ogólna*, Kraków 2010, s. 287–288.

¹⁴ Nie widzę przy tym innych możliwości, na etapie prawnokarnego wartościowania ludzkiego zachowania się człowieka, zerojedynkowego ustalania tego, czy spowodowane określonym zachowaniem następstwo było przez sprawcę przewidywane bądź możliwe do przewidzenia – o strukturze przestępstwa zob. Ł. Pohl, *Czyn w prawie karnym [w:] Nauka o przestępstwie. Zasady odpowiedzialności*, t. III, *System Prawa Karnego*, red. R. Dębski, Warszawa 2013, s. 203 i n.

czynu zabronionego, byłyby oceniane w ramach zakresu zastosowania normy sankcjonującej, która byłaby normą sankcjonującą zarówno takie zachowania, w których sprawca przewidywał spowodowane przez siebie następstwo, jak i takie, w których mógł je przewidzieć. Z kolei norma sankcjonowana tak określonego typu kwalifikowanego musiałaby obejmować swoim zakresem normowania także sytuację, w której sprawca nie mógł przewidzieć powodowanego przez siebie następstwa, gdyż ta okoliczność byłaby istotna jedynie z punktu widzenia możliwości zaktualizowania się normy sankcjonującej. Przy przyjęciu tego rodzaju stanowiska należałoby uznać, że możliwe jest czynienie analiz pod kątem uznania zachowania się człowieka, którym spowodował niemożliwe do przewidzenia prawnokarnie istotne następstwo za bezprawne, a dalej i za społecznie szkodliwe w stopniu wyższym niż znikome oraz zawinione. Dopiero przy weryfikowaniu możliwości zaktualizowania się normy sankcjonującej istotne byłoby, czy tak opisane następstwo było przez sprawcę możliwe do przewidzenia. Jeśli nie, to nie mogłaby zaktualizować się norma sankcjonująca nakazująca wymierzenie kary za typ czynu zabronionego kwalifikowany przez to następstwo.

Lepszym ze stanowisk wydaje się to pierwsze. Z jednej strony ma ono bowiem na względzie wszystkie te argumenty, które są podnoszone na gruncie wliczania umyślności z art. 9 § 1 k.k. oraz nieumyślności z art. 9 § 2 k.k. do struktury normy sankcjonowanej – w tym zwłaszcza to, że przyjęcie tego stanowiska nie prowadzi do uznawania za zabronionego w ramach typu kwalifikowanego zachowania, którego następstwa sprawca nie mógł przewidzieć. Sytuacja taka nie niesie za sobą takiego ładunku *in abstracto* pojmowanej społecznej szkodliwości czynu, żeby uznawać, że jest to – mimo braku możliwości przewidzenia powodowanego następstwa – realizacja znamion kwalifikowanego typu czynu zabronionego. Z kolei drugie z zarysowanych stanowisk jawi się, *nolens volens*, problemowe na etapie stosowania prawa. Cóż bowiem należałoby począć na etapie ustalania możliwości zaktualizowania się normy sankcjonującej, gdy ustalili się, że sprawca swoim zachowaniem zrealizował znamiona kwalifikowanego typu czynu zabronionego, aczkolwiek dana norma sankcjonująca typu kwalifikowanego nie może się zaktualizować z uwagi na to, że następstwo, które sprawca spowodował było niemożliwe do przewidzenia? Należałoby chyba doszukiwać się jakichś zmyślnych dyrektyw nakazujących wówczas skazać sprawcę, jak za realizację znamion typu podstawowego, mimo uznania, że zrealizował on znamiona typu kwalifikowanego, co powodowałoby niepotrzebny mętlik interpretacyjno-orzeczniczy.

Wobec wskazanego stanowiska powracając do użytego przykładu, należałoby uznać, że normy leżące u podstaw umyślno-nieumyślnych typów czynów zabronionych, zawartych w art. 163 § 3 k.k. w zw. z art. 163 § 1 pkt 1 k.k. byłyby oparte na schemacie: co do zasady każdemu w co do zasady każdych okolicznościach zakazuje się z zamiarem bezpośrednim/zamiarem ewentualnym spowodowania zdarzenia, które zagraża życiu wielu osób, którego przewidywanym przez sprawcę /możliwym do przewidzenia przez sprawcę następstwem jest śmierć człowieka. Normy leżące zaś u podstaw nieumyślno-nieumyślnych typów czynów zabronionych, zawartych w art. 163 § 4 k.k. w zw. z art. 163 § 2 k.k. w zw. z art. 163 § 1 pkt 1 k.k. byłyby oparte na schemacie: co do zasady każdemu w co do zasady każdych okolicznościach zakazuje się ze świadomą nieumyślnością/nieświadomą nieumyślnością spowodowania zdarzenia, które zagraża życiu wielu osób, którego przewidywanym przez sprawcę /możliwym do przewidzenia przez sprawcę następstwem jest śmierć człowieka.

Co więcej, tak rozumiane typy kwalifikowane muszą wpływać treściowo także na strukturę im właściwych typów podstawowych. Powinniśmy bowiem uznawać, że znamię zmodyfikowane danego kwalifikowanego typu czynu zabronionego wchodzi w postaci zanegowanej do katalogu znamion typu podstawowego. Słowem, zrealizować znamiona typu podstawowego czynu zabronionego, wobec którego w systemie prawnym przewidziano typ kwalifikowany przez następstwo, można li tylko wówczas, gdy albo nie nastąpi to następstwo, albo gdy takie następstwo nastąpi, aczkolwiek będzie ono niemożliwe do przewidzenia przez sprawcę. W konsekwencji typ podstawowy wobec umyślno-nieumyślnych typów czynów zabronionych, zawarty w art. 163 § 1 pkt 1 k.k., musiałby być oparty na schemacie: co do zasady każdemu w co do zasady każdych okolicznościach zakazuje się z zamiarem bezpośrednim/zamiarem ewentualnym spowodzenia zdarzenia, które zagraża życiu wielu osób, którego następstwem nie jest śmierć człowieka albo którego następstwem jest niemożliwa do przewidzenia przez sprawcę śmierć człowieka. Zaś typ podstawowy wobec nieumyślno-nieumyślnych typów czynów zabronionych, zawarty w art. 163 § 2 k.k. w zw. z art. 163 § 1 pkt 1 k.k., musiałby być oparty na schemacie: co do zasady każdemu w co do zasady każdych okolicznościach zakazuje się ze świadomą nieumyślnością/nieświadomą nieumyślnością spowodzenia zdarzenia, które zagraża życiu wielu osób, którego następstwem nie jest śmierć człowieka albo którego następstwem jest niemożliwa do przewidzenia przez sprawcę śmierć człowieka.

Uznając powyższe schematy za zasadne, należy uznać, czy wręcz utwierdzić się w przekonaniu, że system prawa karnego cechuje wielość zawartych w nim norm sankcjonowanych, różniących się częstokroć jedynie elementami odnoszącymi się do psychiki sprawcy¹⁵. Jedynie prawidłowe i kompleksowe ich wyinterpretowanie z treści ustawy karnej jest w stanie zapewnić właściwe – a nie li tylko intuicyjnie – podejmowanie działań orzeczniczych, a przy tym wypełnienie postulatu pewności w zakresie pytania o to, czy dane zachowanie jest prawo zabronione pod groźbą kary określonej w prawie karnym. Co zaś przy tym istotne, nieposiadający wiedzy prawniczej odbiorca ustawy karnej już z lektury znamion przedmiotowych danego typu czynu zabronionego jest w stanie ustalić, w jaki sposób odnosi się do ich zrealizowania ustawodawca. Już z tego może on w określony perspektywny sposób wnioskować, jak powinien w swoim życiu postępować. Z punktu widzenia ustawodawcy przy typach czynów zabronionych kwalifikowanych przez nieumyślne następstwo, istotne jest przede wszystkim to, aby nie doszło do realizacji znamion przedmiotowych typu podstawowego, gdyż już to *per se* w tak istotny sposób godzi w dobra prawnie chronione, że w prostej drodze potencjalnie prowadzi do odpowiedzialności sprawcy, niezależnie od wystąpienia następstw tego rodzaju zachowania. Nie wydaje się zatem, aby takie rozumienie systemu prawnego i zamieszczonych w nim norm sankcjonowanych mogłoby prowadzić do sygnalizowanych we wstępie niniejszego artykułu wątpliwości P. Kardasa, co do sposobu realizacji przez normę sankcjonowaną funkcji regulatywnej¹⁶.

¹⁵ Por. Ł. Buczek, *Artykuł 153 § 1 k.k. jako przepis kluczowy do wyinterpretowania zawartych w nim norm sankcjonowanych*, „Kwartalnik Prawo-Społeczeństwo-Ekonomia” 2019/2, s. 6–20, gdzie dokonując wykładni art. 153 § 1 k.k. uznałem, że przepis ten jest przepisem kluczowym do wyinterpretowania zawartych w nim aż 84 norm sankcjonowanych, rozpisując każdą z nich w formie dość jednoznacznych wyrażeń normokształtnych.

¹⁶ O jej rozumieniu przez P. Kardasa zob. P. Kardas, *O relacjach między strukturą przestępstwa a dekodowanymi z przepisów prawa karnego strukturami normatywnymi*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2012/4, s. 37 i n.

Tytułem zakończenia wyводу można wskazać, że szczególnie interesujące jawi się właściwe podejście sądu do takich stanów faktycznych, w których dany skład sędziowski zmuszony jest rozpatrywać zachowanie wpasowujące się w któryś z nakreślonych typów czynów zabronionych. To że zróżnicowane są one często li tylko aspektami związanymi psychiką sprawcy, zdaje się istotnie utrudniać proces orzeczniczy. Wobec czego, instruktynie można wskazać przyjmując powyższą koncepcję, w przypadku niestwierdzenia w stanie faktycznym prawnie istotnego następstwa sąd ma ułatwione zadanie, albowiem poza kręgiem jego działań orzeczniczych będzie przypisanie dokonania typu kwalifikowanego przez takowe następstwo. W sytuacji zaś, w której tak rozumiane następstwo wystąpi, sąd powinien w pierwszej kolejności rozpatrywać klasycznie pojmowaną stronę podmiotową przestępstwa relatywizowaną do podjętej przez sprawcę czynności sprawczej. Jeżeli w tym zakresie stwierdzi wyczerpanie przez oceniane zachowanie znamion, to sąd powinien dalej przeanalizować, czy sprowadzone podjętym zachowaniem następstwo sprawca przewidywał albo mógł przewidzieć. Jeżeli co najmniej mógł, to należy przypisać mu popełnienie odpowiedniej normy sankcjonowanej zakazującej właściwego typu kwalifikowanego. Jeżeli zaś sprawca spowodowanego przez siebie następstwa nie mógł przewidzieć, to należy przypisać mu popełnienie normy sankcjonowanej leżącej u podstaw właściwego typu podstawowego, aczkolwiek akcentując przy tym w treści opisu jego czynu w sposób wyraźny zanegowane znamię typu kwalifikowanego – że do spowodowania następstwa doszło, aczkolwiek nie było ono możliwe przez sprawcę do przewidzenia.

Abstract

Łukasz Buczek, *Inability to Foresee the Consequence of a Prohibited Act Where Said Consequence is an Aggravating Circumstance as Contribution to Reflections on What is Illegal*

This paper is devoted to the issue of the so-called mixed mens rea, described in Article 9(3) of the Criminal Code. As part of the analyses, the author suggests placing the lack of intention as regards the consequence of a certain act – which is specified in the aforementioned provision – within the structure of the sanctioned norm as one of the positive features of the aggravated form of the prohibited act, where this consequence is the aggravating circumstance.

Keywords: *mens rea of an offence, mixed mens rea, unlawfulness, structure of a sanctioned norm*

Streszczenie

Łukasz Buczek, *Brak możliwości przewidzenia następstwa czynu zabronionego kwalifikowanego przez to następstwo jako przyczynek do rozważań nad tym, co bezprawne*

Niniejsze opracowanie zostało poświęcone zagadnieniu tzw. mieszanej strony podmiotowej określonej w art. 9 § 3 Kodeksu karnego. W ramach prowadzonych analiz zaproponowano usytuowanie określonej we wskazanym przepisie prawnym nieumyślności co do następstwa określonego czynu w ramach struktury normy sankcjonowanej, jako jednego ze znamion pozytywnych kwalifikowanego przez to następstwo typu czynu zabronionego.

Słowa kluczowe: *strona podmiotowa przestępstwa, mieszana strona podmiotowa, bezprawność, struktura normy sankcjonowanej*

Literatura:

1. Bojarski T., *Kwalifikowane i uprzywilejowane typy przestępstw w nowym kodeksie karnym* [w:] *U progu nowych kodyfikacji karnych. Księga pamiątkowa ofiarowana Leonowi Tyszkiewiczowi*, red. O. Górniok, Katowice 1999;
2. Bojarski T. [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. T. Bojarski, Warszawa 2016;
3. Buchała K., *Prawo karne materialne*, Warszawa 1980;
4. Budyn-Kulik M. [w:] *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, red. M. Mozgawa, Warszawa 2018;
5. Buczek Ł., *O chociażby nieumyślnym naruszeniu zasad bezpieczeństwa w ruchu z art. 177 § 1 k.k. w aspekcie struktur wypowiedzi dyrektywalnych prawa karnego*, *Acta Iuris Stetinensis* 2018, nr 1;
6. Buczek Ł., *Artykuł 153 § 1 k.k. jako przepis kluczowy do wyinterpretowania zawartych w nim norm sankcjonowanych*, *Kwartalnik Prawo–Społeczeństwo–Ekonomia* 2019, nr 2;
7. Giezek J. [w:] *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, red. J. Giezek, Warszawa 2012;
8. Grześkowiak A. [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, K. Wiak, Warszawa 2018;
9. Kardas P., *Przestępstwo ciągle w prawie karnym materialnym. Analiza konstrukcji modelowych na tle pojęcia czynu, zbiegu przepisów i zbiegu przestępstw*, Kraków 1999;
10. Kardas P., *O relacjach między strukturą przestępstwa a dekodowanymi z przepisów prawa karnego strukturami normatywnymi*, *Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych* 2012, nr 4;
11. Kardas P., *Subiektywne komponenty czynu a bezprawność i okoliczności ją wyłączające. Kilka uwag o przyjmowanych w piśmiennictwie karnistycznym płaszczyznach i metodach analizy subiektywnych elementów bezprawności*, *Acta Iuris Stetinensis* 2018, nr 1;
12. Kowalewska-Łukuć M., *Strona podmiotowa a wina – wzajemne relacje*, *Acta Iuris Stetinensis* 2018, nr 1;
13. Królikowski M. [w:] *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz do artykułów 1–116*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Warszawa 2017;
14. Lachowski J. [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. V. Konarska-Wrzosek, Warszawa 2016;
15. Pohl Ł., *Norma sankcjonowana w prawie karnym jako przykład normy prawnej nie będącej normą postępowania*, *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 2006, nr 1;
16. Pohl Ł., *Struktura normatywna przepisu o tzw. przestępstwie wieloodmianowym (zagadnienie jedności i wielości przestępstwa)*, *Państwo i Prawo* 2006, nr 10;
17. Pohl Ł., *Struktura normy sankcjonowanej w prawie karnym. Zagadnienia ogólne*, Poznań 2007;
18. Pohl Ł., *Czyn w prawie karnym* [w:] *Nauka o przestępstwie. Zasady odpowiedzialności*, t. III, *System Prawa Karnego*, red. R. Dębski, Warszawa 2013;
19. Pohl Ł., *Prawo karne. Wykład części ogólnej*, Warszawa 2015;
20. Pohl Ł., *Zabójstwo w związku z rozbojem* [w:] *Zabójstwa kwalifikowane w Kodeksie karnym z 1997 r. – naukowa i sądowa wykładnia znamion kwalifikujących*, red. Ł. Pohl i in., Warszawa 2017;
21. Pohl Ł., *Prawo karne. Wykład części ogólnej*, Warszawa 2019;
22. Przesławski T. [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. R.A. Stefański, Warszawa 2015;
23. Rejman G., *Zasady odpowiedzialności karnej. Art. 8–31 K.K. Komentarz*, Warszawa 2009;
24. Stelmach J., *Trudny przypadek w prawie* [w:] *W poszukiwaniu dobra wspólnego. Księga jubileuszowa profesora Macieja Zielińskiego*, red. A. Choduń, S. Czepita, Szczecin 2010;
25. Wróbel W., Zoll A., *Polskie prawo karne. Część ogólna*, Kraków 2010;
26. Zajadło J., *Czy istnieją i czym są hard cases?* [w:] *Filozofia prawa w pytaniach i odpowiedziach*, red. J. Zajadło, K. Zeidler, Warszawa 2008;
27. Zieliński M., *Wykładnia prawa. Zasady – reguły – wskazówki*, Warszawa 2017;
28. Zoll A. [w:] *Kodeks karny. Część ogólna*, t. I, część I, *Komentarz do art. 1–52*, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2016.